

GESCHIEDENIS VAN IZAAK FRANK¹

Inleiding

Izaak² Frank is geboren in het Gelderse 's-Heerenberg, overleden in Eindhoven en begraven in Oisterwijk. Het grootste deel van Izaak zijn leven speelde zich af in Noord-Brabant tussen de steden Tilburg, 's-Hertogenbosch en Eindhoven. Izaak was koopman. Hij is tweemaal getrouwd geweest, de eerste keer met de veertien jaar oudere Clara van den Meijdenberg, de tweede maal met de eenenvijftig jaar jongere Elisabeth de Wit.

Dankzij twee omstandigheden weten we vrij veel van Izaak Frank. De eerste was de 'zaak Frank'. Binnen de joodse gemeenschap in Tilburg heeft Izaak door zijn gedrag de nodige beroering veroorzaakt; de tweede betreft het door Izaak nagelaten besnijdenisregister. Izaak Frank was moheel van 1848 tot en met 1879. In die periode besneed hij 376 jongentjes.

In dit document gaan we uitgebreider in op de hiervoor genoemde aspecten van Izaak zijn leven.

Nathan Abraham Frank, de vader van Izaak

De wortels van Izaak Frank liggen in 's-Heerenberg. Hier groeide in de tweede helft van de achttiende eeuw een joodse gemeente met een eigen begraafplaats (1752) en een eigen synagoge. In 1809 maakten 131 personen deel uit van deze joodse gemeente.³

Izaak Frank is de zoon van Nathan Abraham Frank en Roosje Pach. Deze Nathan Abraham Frank is op 15 november 1758 in 's-Heerenbergh geboren als zoon van de slager Meijer Israël Frank en Sybilla Sander. Op 26 mei 1796 trouwt Nathan Abraham (1758 – 1832) in 's-Heerenbergh met de in Arnhem geboren Roosje Mozes Pach (1771-1861).

Nathan en Roosje krijgen acht kinderen.

Naam		Leeftijd	Geboren		Overleden	
			Datum	Plaats	Datum	plaats
Meijer	♂	23	16-3-1797	's-Heerenberg	23-8-1816	Wehl
Salomon	♂	65	15-3-1799	's-Heerenberg	8-9-1864	Arnhem
Hyman	♂	66	5-1-1802	's-Heerenberg	15-7-1868	Arnhem
Izaak	♂	74	30-9-1804	's-Heerenberg	19-4-1879	Eindhoven
Sara	♀	65	4-3-1807	's-Heerenberg	13-3-1872	's-Heerenberg
Mozes	♂	85	9-2-1809	's-Heerenberg	16-3-1894	Tiel
Sybilla	♀	18	9-10-1812	's-Heerenberg	11-9-1831	's-Heerenberg
Judik	♀		19-8-1815	's-Heerenberg	?	?

Tabel 1 Kinderen van Nathan Frank en Roosje Pach

Nathan overlijdt in 1832 in 's-Heerenberg waar hij op de joodse begraafplaats zijn laatste rustplaats vindt. Roosje verhuist in 1844 naar Pruisen waar zij waarschijnlijk in Emmerich gaat wonen. Hier overlijdt ze in 1861, 90 jaar oud. Zij wordt in 's-Heerenberg naast het graf van Nathan begraven.⁴

¹ Auteur: Peter Slingerland

² De voornaam van Frank wordt in allerlei documenten op een verschillende manier geschreven. Hier houden we de schrijfwijze 'Izaak' aan.

³ Michman, Jozeph, Hartog Beem en Dan Michman. *Pinkas. geschiedenis van de joodse gemeenschap in Nederland*. Amsterdam/Antwerpen, 1999.

⁴ https://berghapedia.nl/index.php?title=Frank,_Nathan_Abraham

Izaak Frank

Izaak Frank is op 30 september 1804 te 's-Heerenbergh geboren als vierde van in totaal acht kinderen van Nathan Frank en Roosje Pach. Over zijn jeugd in 's-Heerenbergh is weinig bekend.

Izaak en de dienstplicht

In 1823 werd Izaak Frank opgeroepen voor de Nationale Militie. Volgens een door de Provincie Gelderland afgegeven certificaat was het volgende signalement op Izaak van toepassing: lengte 1 El 560 strepen (1,56 meter⁵); aangezicht ovaal; voorhoofd rond; ogen bruin; neus ordinair; mond idem; kin rond; haar zwart; wenkbrauwen idem.

De Nederlandse Krijgsmacht bestond naast beroepsmilitairen, uit vrijwilligers en dienstplichtigen. Die laatsten werden door middel van loting aangewezen. In 1823 werd Izaak Frank uitgeloot. In het volgende jaar heeft hij aan zijn plicht voldaan door 'nommervervisseling'; hij liet zich tegen betaling vervangen door een remplaçant.

In 1830 kwam hij wel onder de wapenen. Zo nam hij deel aan de Tiendaagse Veldtocht tegen de opstandige Belgen in 1831. Duizenden militairen moesten tijdelijk gelegerd worden in en om Tilburg. Zo ook Izaak Frank. Na zijn dienstdienst is hij in Tilburg blijven hangen. Daar heeft hij zijn latere echtgenote Clara van den Meijdenberg leren kennen.

Izaak Frank en Clara van den Meijdenberg.

Op 16 mei 1834 trouwt Izaak in Oisterwijk met de veertien jaar oudere Clara Meijer, thans genaamd Van den Meijdenberg. Volgens de huwelijksakte is Clara koopvrouw en woonachtig te Tilburg. Ook Izaak is koopman en volgens de trouwakte woont hij in Oisterwijk. Izaak was 29 jaar oud en Clara 43 jaar.

Clara is in 1791 in Oisterwijk geboren als dochter van Aron Meijer en Sara Samson, beiden afkomstig uit Metz⁶.

Keizer Napoleon bepaalde in 1808 en 1811 dat alle inwoners van zijn keizerrijk een voornaam en een onveranderlijke achternaam moesten hebben. Veel Joden hadden geen vaste achternaam en moesten tussen 1811 en 1812 een naam kiezen. Op 24 juni 1812 neemt de familie Meijer de achternaam Meydenborg aan, later veelal geschreven als Van den Meijdenberg.⁷

Clara en Izaak kregen geen kinderen, niet verwonderlijk gezien de leeftijd van Clara.

Izaak Frank de Koopman

In allerlei documenten wordt Izaak Frank aangeduid als koopman, maar wat weten wij van zijn handel? Izaak had een winkel in Tilburg. Hij wilde onder andere als debitant van loterijbriefjes de kost verdienen, maar kreeg hiervoor geen toestemming van de lokale autoriteiten.

Uit diverse tussen 1834 en 1872 opgestelde notarisakten blijkt dat Izaak Frank onder andere actief was in de geldhandel. Hij verstrekke leningen en hypotheek. Ook zien we diverse door hem als schuldeiser aangevraagde openbare verkopen van manufacturen.

⁵ In 1820 werd bij de invoering van het metrieke stelsel de El gelijkgesteld met de meter.

⁶ Volgens de overlijdensakte van Sara Samson lag Metz in Duitsland. In de 18^e eeuw maakte Metz echter deel uit van Frankrijk.

⁷ Register van naamsaanneming Oisterwijk, 1811-1812.

In latere documenten wordt Izaak Frank niet langer als koopman aangeduid, maar als rentenier. Izaak Frank was een welgesteld/bemiddeld man. Volgens de Memorie van Successie liet hij bij zijn overlijden in 1879 een vermogen van 25.408,99 gulden na, bestaande uit zijn woonhuis in de Vrijstraat in Eindhoven (f. 3.600,00) en aandelen en obligaties ter waarde van 20.566 gulden, waarvan drie kwart obligaties Rusland. De totale nalatenschap zou nu bij benadering zo'n € 419.000 waard zijn⁸.

De “zaak Frank”⁹

Izaak Frank woonde al enige jaren in Tilburg toen hij in 1841 weigerde zijn contributie te betalen aan de joodse gemeente Tilburg. Hij was ooit lid geworden van de joodse gemeente in Oisterwijk en bezocht daar ook de synagoge. Het bestuur van de joodse gemeente in Tilburg was van mening dat Izaak Frank als belijdend lid van de Israëlitische kerk verplicht is zijn bijdrage in Tilburg te betalen. Er werd een procedure tegen hem aangespannen en in 1842 werd de joodse gemeente van Tilburg door de Arrondissementsrechtbank in Den Bosch in het gelijk gesteld. Izaak Frank legde zich daar niet bij neer. Hij ging in hoger beroep. In 1843 werd de zaak in hoger beroep behandeld door het Gerechtshof te Den Bosch. Nu werd Izaak Frank in het gelijk gesteld. Omdat het reglement van de hoofdsynagoge waarop het bestuur van de joodse gemeente Tilburg zich baseerde, ongetekend was en niet gedagtekend, was Izaak Frank niet verplicht zijn bijdrage te betalen. Deze uitspraak van het Gerechtshof had grote betekenis voor de overige joodse gemeenten in Brabant. *De bijdragen van elke Israëliet aan het instandhouden van zijn Israëlitische gemeente zouden voortaan slechts gebaseerd zijn op basis van vrijwilligheid.*

Ondertussen had de joodse gemeente in Tilburg meer dan f 300,00 uitgegeven aan advocaat- en proceskosten¹⁰. Dat is meer dan de jaarlijkse contributie inkomsten van 1848 of 1850. Zie tabel 2.

Behalve Izaak Frank waren er nog twee dissidente leden uit de joodse gemeente Tilburg: Aaron van den Meijdenberg, de zwager van Izaak en Gabriel van Ham. Om de onrust wat te temperen werden twee van hen toegevoegd aan het bestuur (van de Israëlitische gemeente in Tilburg). Izaak Frank vervulde vanaf 1849 onder andere de functies van ouderling en penningmeester binnen het bestuur. Het bleef echter rommelen binnen het bestuur. In 1854 besloot de Hoofdd commissie om Aaron van de Meijdenberg en Izaak Frank te ontslaan als bestuurders van de Israëlitische gemeente te Tilburg. Izaak Frank zegde zijn lidmaatschap van de Israëlitische Gemeente Tilburg op per december 1855. Hij werd toen weer lid van de Israëlitische gemeente Oisterwijk.

In de contributie overzichten van 1848, 1850 en 1852 van de Israëlitische gemeente Tilburg zien we Izaak Frank weer contributie betalen. Zijn jaarlijkse bijdrage is bovengemiddeld. Zie tabel 2.

⁸ Berekend op basis van inflatie vanaf 1900. Bron: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/prijzen-toen-en-nu>

⁹ Bader, J. De Joodse gemeente Tilburg 1767-1874, pag. 35-37. Breda, 1995.

¹⁰ Bader, J. De Joodse gemeente Tilburg 1767-1874, pag. 39. Breda, 1995.

	1848	1850	1852
Contributie totaal	f 226,00	f 240,50	f 404,00
aantal contribuanten	19	25	36
gemiddelde contributie	f 11,89	f 9,62	f 11,22
bandbreedte	f 4 - f 22	f 3 - f 22	f 3 - f 22
Contributie Izaak Frank	f 16,00	f 16,00	f 16,00

Tabel 2 jaarlijkse contributie Israëlitische gemeente Tilburg 1848, 1850 en 1852.

Van Tilburg naar 's-Hertogenbosch en vervolgens naar Eindhoven

Omstreeks 1858 vertrokken Izaak en Clara uit Tilburg en vestigden zij zich in 's-Hertogenbosch. Op 7 november 1871 is Clara van den Meijdenberg in Den Bosch overleden in de ouderdom van tachtig jaar. Het echtpaar woonde toen aan de Vugterdijk 42. Twee dagen later, op 9 november 1871 is zij in Oisterwijk begraven. (graf nr. 76) Ook de ouders van Clara van den Meijdenberg en een zuster en twee broers van haar liggen in Oisterwijk op de joodse begraafplaats begraven.

Op 28 december 1872, een jaar na het overlijden van Clara van den Meijdenberg, trouwt Izaak Frank te St. Oedenrode met de zestienjarige in deze plaats geboren Elisabeth de Wit (5 maart 1856). Elisabeth de Wit is de dochter van de koopman Jacob de Wit en Megchalina van Driel. Volgens de huwelijksakte is Izaak rentenier en ondertussen woonachtig te Eindhoven in de Vrijstraat.

Ruim zes jaar na de huwelijksvoltrekking overlijdt Izaak Frank op 19 april 1879 te Eindhoven. Zoals eerder vermeldt laat hij zijn jonge weduwe een bedrag van f 25.408,99 na.

Elisabeth de Wit trouwt in 1882 met Mozes Pino uit Sneek met wie zij vijf kinderen krijgt. Op 28 augustus 1890 overlijdt Elisabeth te Sneek, slechts 34 jaar oud.

Izaak Frank de Moheel

Behalve koopman was Izaak Frank ook moheel (=besnijder). In 1848 vond de eerste besnijdenis door Izaak Frank plaats. Hij was toen 43 jaar. Dat was kort nadat de "zaak Frank" speelde. Bader suggereert dat Izaak Frank op latere leeftijd een bedaard en braaf man geworden is en dat hij iets wilde goed maken voor de schade die hij had aangericht. Door jongetjes te besnijden zorgde hij ervoor dat deze opgenomen werden in het Verbond tussen God en het joodse volk.¹¹

"En God sprak tot Abraham en zei hem: Dit is het verbond dat je tussen Mij en jou zult houden, en je nakomelingen na jou. Ieder mannelijk kind zal besneden worden." Bereesjiet (Genesis) 17:12

Op de achtste dag na de geboorte worden joodse jongetjes besneden. Hierdoor worden zij opgenomen in het Verbond (Brit Mila) dat door God met Abraham gesloten is.

De besnijdenis (circumcisie) is het met een mesje rondom verwijderen van de voorhuid van de penis. Het traditionele gereedschap hiervoor bestaat uit een besnijdenisschild waarmee de voorhuid van de eikel wordt geschoven en het mesje. Besnijdenisschild en -mesje staan vaak afgebeeld op de grafsteen van de moheel. Zo ook bij Izaak Frank. Zie foto 1.

¹¹ Bader, J. De Joodse gemeente Tilburg 1767-1874, pag. 35. Breda, 1995.

Izaak Frank is niet de enige moheel die in Oisterwijk begraven ligt. Rechts naast het graf van Izaak Frank bevindt zich het graf van Samuel de Roos (1788 – 1872). Op zijn grafsteen is eveneens het gereedschap van de moheel afgebeeld. Ook de in Oisterwijk overleden vader van Samuel de Roos, Simon (Sousman) Samuel de Roos (1744 – 1815) was moheel. Van zowel de vader als van de zoon De Roos ontbreekt een besnijdenisregister.

Dat de besnijdenis op de achtste dag moet plaats vinden staat beschreven in de Thora en weegt zwaar. De Sjabbat is normaliter een rustdag, maar als de achtste dag na de geboorte op Sjabbat valt, heeft de besnijdenis voorrang.

Behalve dat de achtste dag een gebod van God is, is er ook een medische verklaring. Uit medisch wetenschappelijk onderzoek is gebleken dat het protrombinegehalte in het bloed op de achtste dag optimaal is. Protrombine is een stollingseiwit dat zorgt voor de stolling bij een bloeding. Het protrombine gehalte is de eerste dagen na de geboorte laag, 30% van normaal. Vervolgen stijgt het protrombinegehalte naar een piek van zo'n 110% van normaal op de achtste dag. Daarna daalt het weer naar normaal (=100%).

Als we de datum dat een jongetje besneden is weten, dan weten we ook zijn geboortedatum, namelijk acht dagen eerder. Na de invoering van de burgerlijke stand in 1811 worden ook de geboortedata van Joodse kinderen vastgelegd. Voor die tijd kon je de geboortedatum van jongetjes bepalen aan de hand van de gegevens uit het besnijdenisregister.



foto 1 Symbool Moheel graf Izaak Frank

Volgens het Stenen Archief zou ook Salomon, de broer van Izaak (1799-1864, moheel zijn geweest.

Besnijdenisregister¹²

Volgens het besnijdenisregister heeft Izaak Frank in de periode 1848 tot en met 1879 in totaal 376 jongetjes besneden. Als we het eerste en het laatste jaar niet meetellen vonden er gemiddeld 12 besnijdenissen per jaar plaats. Het varieerde van 6 in 1849 tot 20 in 1857 en 1859.

De eerste besnijdenissen door hem werden in Oisterwijk en Tilburg uitgevoerd. Weldra breidde Izaak zijn werkgebied uit naar grote delen van Noord Brabant en enkele plaatsen ten noorden van deze provincie. Zie tabel 3. Incidenteel (7x) was hij ook actief in het buitenland, bijvoorbeeld in Antwerpen, Brussel en Emmerich.

¹² Besnijdenisregister van Tilburg en omstreken door Izak Frank, 1848 – 1879. Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie, Baarn, 2004.

De meeste besnijdenissen vonden in de grote steden Den Bosch, Eindhoven en Breda plaats bij respectievelijk 110, 104 en 24 jongetjes. In Tilburg was Izaak Frank relatief weinig actief, waarschijnlijk nog als gevolg van de 'Zaak Frank'.

De laatste door Izaak Frank uitgevoerde besnijdenis vond op 9 februari 1879 plaats, twee maanden voor zijn overlijden.

In 1992 werd het besnijdenisregister van Izaak Frank door mevrouw J. Rosenthal-Frank geschonken aan de Bibliotheeca Rosenthaliana.¹³ Deze bibliotheek herbergt onder meer een uitgebreide collectie Hebreeuwse en Jiddische boeken, waaronder de Pinkas en het Memorboek van de joodse gemeente Oisterwijk. Hij wordt beheerd door het Allard Pierson Museum en behoort tot de Universiteit Amsterdam.

aantal	plaats	Periode		aantal	plaats	Periode
110	Den Bosch	1855 - 1877		5	Gorkum	1849 - 1858
104	Eindhoven	1851 - 1879		5	Uden	1873 - 1878
24	Breda	1850 - 1866		5	Veghel	1851 - 1877
19	Oisterwijk	1848 - 1878		4	Antwerpen	1855 - 1857
18	St. Oedenrode	1851 - 1878		4	Oosterhout	1849 - 1851
14	Tilburg	1848 - 1870		4	Raamsdonk	1849 - 1860
12	Oirschot	1848 - 1862		3	Schijndel	1855 - 1877
8	Zaltbommel	1856 - 1871		3	Terheijden	1849 - 1858
7	Heusden	1850 - 1862		3	Vught	1862 - 1876
6	Sprang	1851 - 1863		18	overige plaatsen	1849 - 1876

Tabel 3 Plaats, aantal en periode van besnijdenissen

Besneden jongens op de JBO

Op de Joodse Begraafplaats in Oisterwijk liggen de volgende zes door Izaak Frank besneden jongens:

Graf nr.	Naam	Geboorte	Tijdstip	Besnijdenis ¹⁴	Overlijden
137	Levie Gersons	7-1-1852	7:00	14-1-1852	21-12-1914
117	Joseph Deen	25-8-1853	20:30	2-9-1853	25-3-1904
108	Jacob Deen	14-1-1855	4:30	21-1-1855	23-12-1915
164	Jacob Cohen	22-5-1856	2:00	29-5-1856	14-12-1925
148	Mourits Hakkert	18-4-1857	20:30	26-4-1857	17-6-1939
152	Philip Hakkert	6-7-1859	15:00	13-7-1859	4-3-1934

Tabel 4 Besneden door Izaak Frank en begraven op de Joodse Begraafplaats in Oisterwijk

Overleden in Eindhoven, begraven in Oisterwijk

Op 19 april 1879 is Izaak te Eindhoven overleden. De begrafenis vond drie dagen later in Oisterwijk plaats. Het graf van Izaak bevindt zich rechts naast het graf van Clara van den Meijdenberg.

¹³ Hoogewoud, F.J. Drie bijzondere schenkingen aan de Bibliotheeca Rosenthaliana. Uit Studia Rosenthaliana, Vol. 27, No. 1/2, 1993.

¹⁴ Volgens transcriptie Besnijdenisregister, Nederlandse Kring voor Joodse Genealogie, Baarn, 2004.

Met name de oudere grafstenen op de joodse begraafplaats zijn voorzien van enkel alleen een Hebreeuwse tekst. Zo ook de grafsteen van Izaak Frank. Naast tekst is ook het gereedschap van de moheel op de steen afgebeeld.

Vertaling graftekst Izaak Frank¹⁵



foto 2 grafsteen Izaak Frank

*En Jitschak woonde bij de put Lachai-Roï (1)
Hier rust
Een oude man, onberispelijk van wandel (2). Hij beminde
gerechtigheid en oprechtheid.
In het verbond van de Eeuwige (3) bracht hij vele jongeren.
Uit zijn liefde voor de Eeuwige schreef hij voor Hem een
boek.
Zijn ziel is als lichtende sterren (4) en zijn lichaam is stof
en as (5) (6).
Dit is de geëerde heer Jitschaq, zoon van de chaveer
Nathan Avraham
Frank. Hij werd opgeroepen voor de vergadering in den
hoge
op de heilige sabbat 26 Niesan en zijn lichaam werd in de
aarde neergelaten (7)
op dinsdag, de dag voor het begin van de nieuwe maand
Ijar (8) 639 volgens de kleine telling.
T.N.Ts.B.H.*

Commentaar op de vertaling:

- (1) Genesis 25:11.
- (2) Spreuken 13:6.
- (3) De besnijdenis.
- (4) "Lichtende sterren", zie Psalm 148:3.
- (5) "Stof en as", zie Genesis 18:27.
- (6) De regels 3 t/m 6 vormen een gedicht.
- (7) De regels 8 en 9 rijmen op elkaar.
- (8) 29 Niesan.

Overleden: zaterdag 26 Niesan 5639 = 19 april 1879.
Begraven: dinsdag 29 Niesan 5639 = 22 april 1879

¹⁵ https://www.stenenarchief.nl/hsa_all/hsa_view.php?editid1=19490



Foto 3 Izaak Frank (1804 - 1878)



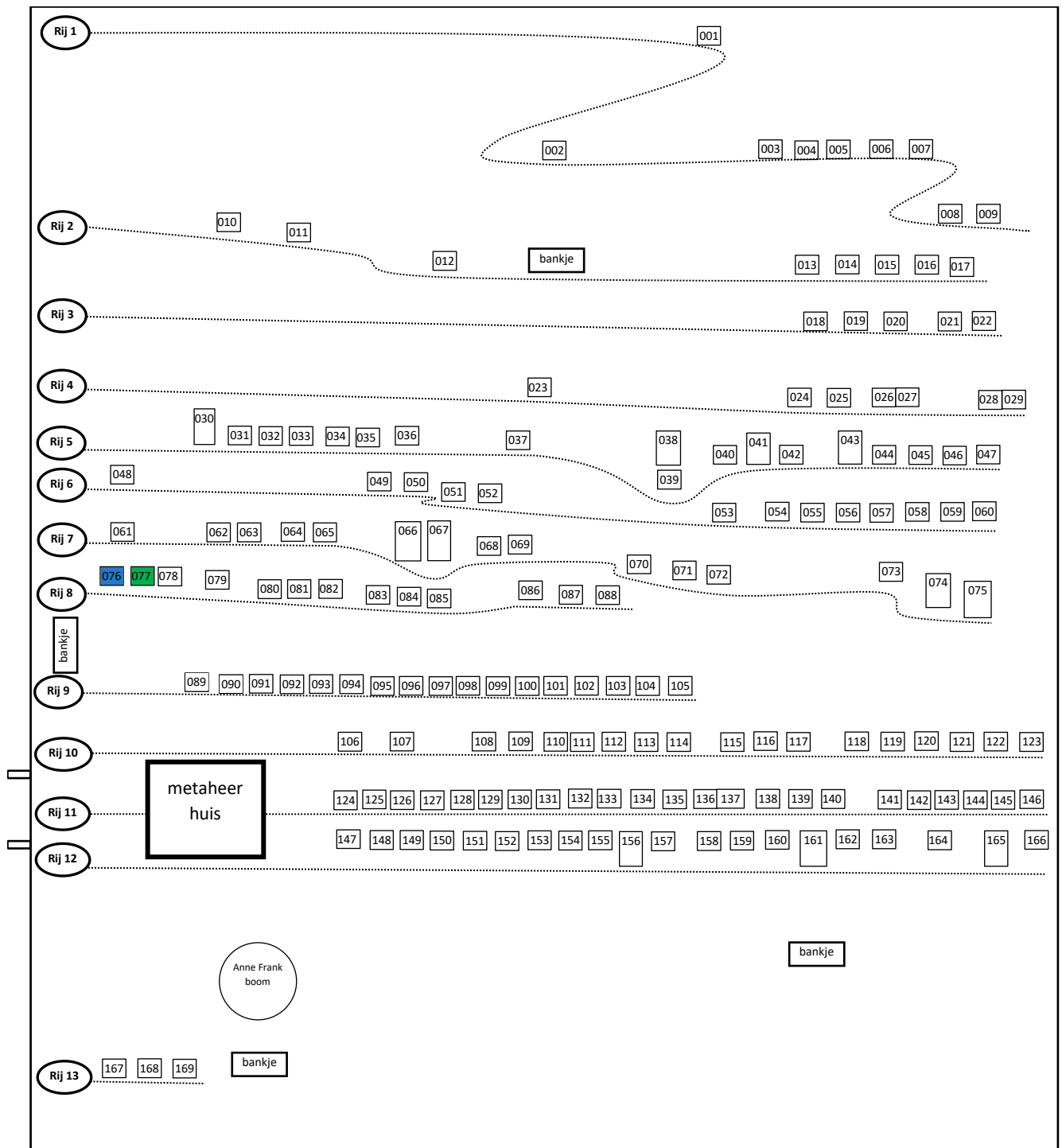
Foto 4 Clara van den Meijdenberg (1791 - 1871)



Foto 5 Samuel de Roos (1788 - 1872)



Foto 6 Kaatje Keijzer (1798 - 1872)



Grafnummer		
077	Izaak Frank	1804 - 1878
076	Clara van den Meijdenberg	1791 - 1871